

วิเคราะห์คติจักรวาลงานพุทธสถาปัตยกรรม
วัดพระธาตุดุริฎฐชัยวรมหาวิหาร
The Cosmological Concept in Lanna Buddhist Architectures
of Wat Phrathathariphunchai

พระอธิวัฒน์ ธรรมวัฒน์สิริ

พระครูพิพิธสุตาท

Phra Athiwat Thammawatsiri

Phrakru Piphitsutatorn

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

ฉลองเดช คุณานุมาน

Chalongdej Kuphanumat

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author Email: athiwat.tham@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาคติจักรวาลในงานพุทธสถาปัตยกรรมล้านนา 2) เพื่อศึกษาพุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุดุริฎฐชัยวรมหาวิหาร 3) เพื่อวิเคราะห์คติจักรวาลในงานพุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุดุริฎฐชัยวรมหาวิหาร เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพประกอบการศึกษาทางเอกสาร

ผลการวิจัยพบว่า 1) ศิลปินล้านนาได้นำแนวความคิดเรื่องพุทธจักรวาลวิทยามาใช้ในงานศิลป์ ศิลปินได้ถ่ายทอดเรื่องพุทธจักรวาลวิทยาออกมาในงานศิลปะเชิงรูปธรรม พุทธจักรวาลวิทยา ประกอบด้วยภูเขาสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ศิลปินได้นำแนวความคิดนี้ไปสู่การวางผังวัด เช่น การสร้างเจดีย์แทนความหมายของภูเขาสุเมรุ ซึ่งเป็นศูนย์กลางจักรวาลอยู่ในวัด

2) พุทธสถาปัตยกรรมภายในวัดพระธาตุดุริฎฐชัยวรมหาวิหาร แบ่งออกเป็นสองชั้นมีกำแพงแก้วล้อมเขตพุทธาวาสชั้นใน และมีกำแพงชั้นนอกล้อมเขตของวัดไว้ทั้งหมด

มี “จตุรวิหารทิศ” ทั้งสี่ล้อมรอบองค์ พระธาตุนครหรือพระธาตุนครชัย พระวิหารหลวงตั้งอยู่ทางทิศ ตะวันออก วิหารพระละโว้ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือ วิหารพระทันใจตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตก วิหารพระพุทธตั้งอยู่ด้านทิศใต้ และเขาพระสุเมรุจำลอง ทั้งหมดนี้ตั้งอยู่ภายในกำแพง แก้ว จึงเป็นจุดเริ่มต้นจึงถือว่าเป็นการจัดวางผังตามคติจักรวาลวิทยาตามพระพุทธศาสนา

3) การแทนสัญลักษณ์ทางจักรวาลวิทยาภายในวัด ด้านหน้าเมื่อเดินเข้าวัดจะต้องผ่านซุ้มประตูโขง ซึ่งจำลองมาจากป่าหิมพานต์ มีสิ่งห้อยอยู่คู่หนึ่งอยู่ทางเข้าประตูก่อน เข้าไปยังเขาพระสุเมรุและยังมีทิวลิปทั้ง 4 คือ ชมพูทิวลิป อมโรโคยานทิวลิป ปุพพิทหะ ทิวลิป และ อุตกรทิวลิป

คำสำคัญ: พุทธจักรวาลวิทยา, พุทธสถาปัตยกรรม

Abstract

This research article is of three objectives: 1) to examine the concept of Buddhist cosmology in Lanna architecture, 2) to investigate the Buddhist architecture of Wat Phra That Hariphunchai and 3) to analyze the concept of Buddhist cosmology as found in architecture of Wat Phra That Hariphunchai. This research was conducted through a qualitative and documentary method.

The results revealed that It has been found that Lanna artists have applied the concept of Buddhist cosmology in art and conveyed it in concrete art. As we all know, Buddhist cosmology is composed of Sumeru mountain as the center of the universe, artists have introduced this idea to temple planning such as the construction of a pagoda instead of Sumeru mountain as the center of the universe within the temple.

Regarding the Buddhist architecture in Wat Phra That Hariphunchai, the temple wall is divided into two, one is called the low wall surrounding a pagoda or Buddhavàsa and another called the high wall surrounding a temple. The Four Pavilions were built surrounding all four directions of the Grand Pagoda. The Four Pavilions are as: *Viharn Luang* or Buddha-image hall is located in the

east, *Lavo Vihara* is located on the north, *Tanjai Vihara* is located on the west and the Buddha Vihara is on the south. In addition, there are four small halls namely: Viharn Phra Chao Pan Ton or A Hall of Thousands Buddhas, Viharn Phra Sai Yard or the Reclining Buddha Hall, Viharn Phra Chao Klak Klua or Hall of Red Buddha, Viharn Phra Bath See Roi or Hall of Four Buddhas Footprints and Mount Sumeru models. All of these are located within the low wall surrounding a pagoda or Buddhavàsa. Therefore, it is considered as the starting point to be an arrangement according to the Buddhist cosmology.

In terms of the representation of cosmological symbols within temples, when walking into the temple, all will pass the Arch, which was modeled from Himmavanta forest. There were a pair of lions in the entrance before entering the Sumen Mountain, and there were also four continents: Jambudvīpas, Aparagodānīyas, Pūrvavidehas and Uttarakus.

Keywords: Buddhist Cosmology, Buddhist Architecture

บทนำ

สถาปัตยกรรมในประเทศไทยมีหลักฐานอยู่มากมายในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นสถาปัตยกรรมพระทางพุทธศาสนา ซึ่งถือกำเนิดมาจากประเทศอินเดีย และได้เผยแพร่พุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทย จึงมีการก่อสร้างงานพุทธสถาปัตยกรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะแบบไทยและล้านนา ในสมัยกษัตริย์กัมพูชา ราชวงศ์สุริยวรมันเรื่องอานาจนันได้แผ่อำณาเขตขึ้นมาทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของประเทศไทย และตั้งเมืองละโว้ (สนอง วรอุไร, 2525: 18 - 21) ได้มีการนับถือพระพุทธรูปแบบมหายาน ในสมัยนั้นมหายานได้ผสมผสานกับศาสนาฮินดูเข้าไว้ด้วยกัน และในสมัยอาณาจักรทริภุชชัย กษัตริย์แห่งเมืองละโว้ได้ส่งพระธิดาชื่อว่า พระนางจามเทวีให้มาปกครองเมืองทริภุชชัย (วัดพระธาตุทริภุชชัย วรมหาวิหาร, 2557: 49)

ในยุคของพระนางจามเทวี พระพุทธรูปมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ในด้านงานสถาปัตยกรรมมีความโดดเด่น มีการจัดผังในการสร้างวัดได้อย่างชัดเจน เป็นรูปแบบแผน งานด้านประติมากรรมยังมีรูปแบบที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว

อาณาจักรศรีอยุธยาในตำราจามเทวีวงศ์ได้ค้นพบเมื่อปี พ.ศ. 1200 (หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลำพูน มีฤๅษีสององค์: มมป: 1) ชื่อสุทเวฤๅษี และสุกกทันตฤๅษี ได้รวบรวมสร้างเมืองศรีอยุธยาจึงให้ทูตไปทูลเชิญพระนางจามเทวี ซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระเจ้ากรุงละโว้ปกครองเมืองศรีอยุธยา จึงทำให้นครศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางแห่งการค้า ศาสนา การเมือง และเป็นเมืองที่มียุทธศาสตร์ทางทหาร ซึ่งจุดเด่นของเมืองศรีอยุธยาคือเป็นเมืองที่มีผังเมืองเป็นรูปหอยสังข์ โดยเอาระบบภูมิจักรวาล ซึ่งมีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาล

สถาปัตยกรรมในสมัย “อาณาจักรศรีอยุธยา” (พระโพธิ์รังสี, 2516: 55) ได้รับอิทธิพลศิลปกรรมมาจากละโว้ (ลพบุรี) และมีคติในการสร้างผังเมืองตามคติจักรวาล สถาปัตยกรรมที่ค้นพบ คือ วัดพระคง วัดประตูลี้ วัดดอนแก้ว วัดมหาวัน วัดพระคงฤๅษี วัดพระธาตุศรีอยุธยา วัดเจติยภูมิ กุฎ เจติยสี่เหลี่ยม วัดจามเทวี และวัดพระธาตุศรีอยุธยา พระเจ้าอาทิตย์ราชได้สร้างพระธาตุเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุขึ้นในเขตพระราชวัง ต่อมาเมื่อพญาสุทโธธาธิราชได้ขึ้นครองราชย์ในอาณาจักรศรีอยุธยา ได้มีการก่อพระธาตุให้มีขนาดใหญ่ขึ้นกว่าเดิม แต่ยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรมเดิมเอาไว้ เมื่อพญามังรายตีเมืองศรีอยุธยาได้ก็ทรงให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุขึ้น และยังมีพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ในอาณาจักรล้านนาที่บูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุศรีอยุธยา จนถึงสมัยพระเจ้าติโลกราช พระองค์ได้บูรณะองค์พระธาตุอีกครั้งโดยผสมผสานศิลปะพุกามเข้ามาในองค์ระฆังแบบทรงลังกาจนกลายเป็นรูปแบบเฉพาะตัว จึงได้เป็นเจติยทรงระฆังแบบล้านนา และในวัดพระธาตุศรีอยุธยาก็ยังมีเขาพระสุเมรุจำลอง ซึ่งสร้างโดยความเชื่อเรื่องของจักรวาลวิทยา ความเชื่อเรื่องของแกนกลางของจักรวาล รูปแบบทางสถาปัตยกรรมประกอบด้วยฐานเจียงกลมซ้อนกัน 3 ชั้น รองรับท้องไม้ประดับด้วยลูกแก้วออกไก่อและกรอบช่องกระจก เหนือขึ้นไปเป็นบัวหงายรับเขาพระสุเมรุ ซึ่งประกอบด้วยสัตว์บริภัณฑ์ และมหานทีสี่พันตรจำลองชั้นบนสุดประดับด้วยไพชยนต์มหาปราสาทซึ่งเปรียบเสมือนที่ประทับของพระอินทร์ และถือว่าเป็นแกนกลางของจักรวาล

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาคติจักรวาลในงานพุทธสถาปัตยกรรมล้านนา
- 2) เพื่อศึกษาพุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุศรีอยุธยาธรรมหาวิหาร
- 3) เพื่อวิเคราะห์คติจักรวาลในงานพุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุศรีอยุธยาธรรมหาวิหาร

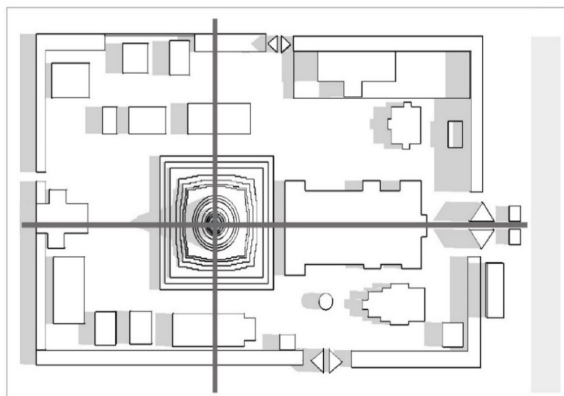
ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง วิเคราะห์คติจักรวาลงานพุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุหริภุญชัย
วรมหาวิหารการวิจัย นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย
การศึกษาภาคเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังต่อไปนี้

- 1) รวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์โลกบัญญัติ คัมภีร์
โลกุปัตติ คัมภีร์จักรวาททีปนี คัมภีร์ไตรภูมิถา คัมภีร์โลกทีปนี คัมภีร์จักรวาล
ในศาสนาพราหมณ์ฮินดู สถาปัตยกรรมไทย สถาปัตยกรรมล้านนา จามเทวีวงศ์ เป็นต้น
- 2) รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ บทความ ตำราวิชาการ งานวิจัย เอกสาร
ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์
- 3) เก็บรวบรวมคติภูมิจักรวาล พุทธสถาปัตยกรรม รวมถึงการจัดผังจักรวาลที่
ปรากฏในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร เพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐานข้อมูล
- 4) สัมภาษณ์เจ้าอาวาส พระภิกษุ ภายในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร และ
นักวิชาการด้านศิลปะ
- 5) วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลที่สัมภาษณ์
- 6) สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการที่ ผู้วิจัยได้การศึกษาเรื่อง วิเคราะห์คติจักรวาลงานพุทธสถาปัตยกรรม
วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร มีเนื้อหาสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 การแสดงให้เห็นแนวแกนของผังวัดพระธาตุหริภุญชัย

1) คติจักรวาลในงานพุทธสถาปัตยกรรมล้านนา

คติความเชื่อการนำแนวความคิดการสถาปัตยกรรมล้านนา ที่มีความเชื่อมโยงกับจักรวาลวิทยาขึ้นมา ในจักรวาลนั้น จะมีลักษณะเป็นวงกลมวางซ้อนเรียงกันบนแกนกลางวงกลม มีมณฑลต่างๆ และเหนือขึ้นไปเป็นวงกลมแห่งห้วงน้ำ เป็นแหล่งกำเนิดของภูเขาจักรวาล คือเขาพระสุเมรุ ซึ่งจะประกอบไปด้วยห้วงน้ำ แผ่นดิน และอากาศ ดังนั้นนักปราชญ์ชาวล้านนา สกุลช่างต่างๆ จึงได้นำแนวความคิดการสร้างสถาปัตยกรรมในพระพุทธศาสนาขึ้น โดยให้มีความสัมพันธ์กับแนวความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาเพื่อสื่อความหมายสัญลักษณ์ต่างๆ ออกมาในรูปแบบพุทธศิลปกรรม ดังนั้นพุทธสถาปัตยกรรมที่อยู่ในวัด อาทิ สถูป หรือเจดีย์จึงเป็นศูนย์กลางจักรวาลภายในวัดนั้นๆ

คติจักรวาลวิทยาทางพระพุทธศาสนา มีแนวคิดเชื่อมโยงทางจิตวิญญาณของมนุษย์ด้วยการสร้าง จิตนาการ โดยการเทียบเคียงให้สอดคล้องกับธรรมชาติทางรูปธรรมจากโลกทัศน์ของคนโบราณ ศาสนาที่แพร่หลายที่สุดในสมัยสุโขทัยในขณะนั้น ได้แก่ ศาสนาพุทธทั้งนิกายมหายาน นิกายเถรวาท และศาสนาพราหมณ์

การถ่ายทอดแนวความคิดคติจักรวาลวิทยาจากในคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา ด้วยวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ฮินดู เพื่อปลูกฝังความเชื่อเรื่องการละเว้นจากการทำความชั่วการสร้างคุณงามความดีเพื่อสั่งสมบุญบารมี ให้พ้นจากสังสารวัฏเข้าสู่พระนิพพาน คติจักรวาลวิทยาทางพระพุทธศาสนายังเป็นรากฐานสำคัญของภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ปรากฏในสังคมล้านนา จึงทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมผ่านแนวความคิดเรื่องคติจักรวาลวิทยา

การพัฒนาคติจักรวาลเป็นเหมือนภาพสะท้อนพลังความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ในรูปแบบงานพุทธสถาปัตยกรรมที่สะท้อนเรื่องคติจักรวาลที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า ในอาณาจักรล้านนาได้ชื่อว่าเป็นดินแดนที่อุดมด้วยมรดกทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่งดงาม ซึ่งแสดงออกให้เป็นภาพลักษณ์อัตลักษณ์ที่เป็นของตัวเอง

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเข้ามาในแผ่นดินล้านนาในยุคสมัยต่างๆ จนก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา และวรรณกรรม ตลอดจนค่านิยมทัศนคติ และโลกทัศน์ ในล้านนาซึ่งได้ปรากฏวรรณกรรมที่มีชื่อเสียง อาทิ จักรกวางทิพย์นี้ อรุณวดีสูตร สังขยาโลกโลกจินตา และโลกสันฐานจึงได้นำคติจักรวาลวิทยามาตีความหมาย อาศัยเรื่องราวและรูปสัญลักษณ์มาสร้างสรรค์ศิลปะในรูปแบบต่างๆ

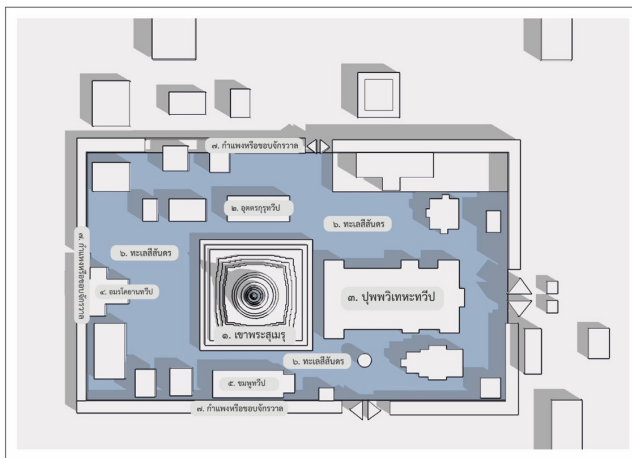
สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่าด้วยศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ช่วยทำให้ประชาชนรู้จักร่วมแรงร่วมใจกันจัดสร้างถาวรวัตถุที่งดงามขึ้น ได้แก่ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ หอระฆัง กุฏิ และศิลปะอันงดงามทางสถาปัตยกรรมยังมีอำนาจช่วยดึงดูดให้ประชาชนเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ดังนั้นสถาปัตยกรรมจึงมีความสำคัญต่อศาสนาเนื่องจากสถาปัตยกรรมทำหน้าที่ถ่ายทอดคติความเชื่อที่เป็นนามธรรมในพุทธศาสนา นำเสนอออกมาให้เป็นรูปธรรม โดยแฝงคติความเชื่อต่างๆ เข้าไปในงานสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา

2) พุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุหริภุญชัยรวมมหาวิหาร

นครหริภุญชัย หรือจังหวัดลำพูนในปัจจุบัน เป็นจังหวัดที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานกว่าหนึ่งพันปี ซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ที่เห็นปรากฏจนถึงทุกวันนี้ ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปากริต่างๆ ที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญชัย

การสร้างวัดพระธาตุหริภุญชัยรวมมหาวิหาร มีพื้นที่ที่สำคัญ คือเขตพุทธาวาส ซึ่งจะประกอบไปด้วยพระเจดีย์ วิหารซึ่งจะตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกขององค์เจดีย์ว่า “วิหารหลวง” และแทนที่สัญลักษณ์กับอาคารสถาปัตยกรรมเหล่านี้จากคติพุทธศาสนาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในผังพุทธาวาสในวัดพระธาตุหริภุญชัยรวมมหาวิหาร จึงเรียกว่า “คติจักรวาลวิทยา” ในการแทนที่ความหมายเป็นสัญลักษณ์นั้นมิได้เพียงทดแทนความหมายในสิ่งที่สามารถมองเห็นหรือเปรียบเทียบสัญลักษณ์สามารถแทนเรื่องของสิ่งที่คล้ายกับการจินตนาการ

รูปภาพที่ 2 แผนผังเขตพุทธาวาส วัดพระธาตุหริภุญชัย

จากการศึกษาผังวัดพระธาตุหริภุญชัย จึงพบว่าสถาปัตยกรรมหลักที่สร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 มีความสัมพันธ์อย่างมากกับคติจักรวาลวิทยา ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ผัง มืองค์เจดีย์เป็นประธาน มีวิหารหลวงที่สร้างในสมัยพญาแก้ว อยู่ในแนวแกนตะวันออกในแนวแกนเดียวกับองค์เจดีย์ มีวิหารทิศคือ วิหารด้านใต้คือวิหารพระพุทธรูปสร้างในสมัยพระเมืองเกษเกล้า วิหารด้านทิศเหนือคือวิหารพระเจ้าละโว้สร้างสมัยพญาแก้ว ส่วนวิหารทิศตะวันตกคือวิหารพระเจ้าทันใจ สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพญาแก้วและมีการสร้างกำแพงและซุ้มโขงตั้งแต่สมัยพระเจ้าติโลกราช

วิหารทางด้านมุขทิศตะวันตกเฉียงเหนือ คือ วิหารพระพันตน วิหารพระกลักเกลื้อและวิหารพระไสยาสน์ รวมทั้งสุวรรณเจดีย์ แต่ไม่มีการกล่าวถึงในตำนานวัดพระธาตุหริภุญชัย สันนิษฐานว่าอาจเป็นสถาปัตยกรรมที่มีมาก่อนการสร้างกำแพงแก้วในสมัยพระเจ้าติโลกราช

พระเจ้าติโลกราชทรงสร้างกำแพงแก้วขึ้นในเขตพุทธาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัย มีวิหารทั้ง 3 หลังดังกล่าวจึงเข้ามาอยู่ในผังอย่างไม่ได้เข้าในระบบทิศ เมื่อมีการสร้างวิหารทิศในสมัยพญาแก้วและพระเมืองเกษเกล้าจึงสร้างตามคติจักรวาลตามทิศสำคัญครบ 4 ทิศ

ดังนั้นผังคติจักรวาลในเขตพุทธาวาสของวัดพระธาตุหริภุญชัย จึงเริ่มมีความชัดเจนในสมัยพระเจ้าติโลกราช มีการสร้างประตูโขง สร้างกำแพงชั้นใน ถือว่าเป็นสัญลักษณ์สำคัญในการเข้าสู่จักรวาลที่มีศูนย์กลางคือเขาพระสุเมรุ เป็นองค์พระธาตุเจดีย์ทางทิศใต้ ยังพบว่ามีวิหารพระพุทธรูป คือวิหารพระพุทธรูปด้านทิศใต้ของวัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง ที่คติจักรวาลทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นทิศสำคัญเพราะว่าเป็นทิศที่ตั้งของชมพูทวีป เป็นทวีปของผู้ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าจะมากเกิดและตรัสรู้

ผังวัดพระธาตุหริภุญชัยรวมหาวิหารเป็นศูนย์กลางที่เป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ที่ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางของจักรวาล จึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ การกระทำพิธีกรรมทางศาสนาใดๆ โดยมีกษัตริย์ประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ณ ศูนย์กลางของจักรวาล

3) วิเคราะห์คติจักรวาลงานพุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุหริภุญชัย รวมหาวิหาร

แนวคิดเรื่องจักรวาลเชื่อว่าศูนย์กลางของจักรวาล จะประกอบไปด้วยเขาพระสุเมรุ พระธาตุหริภุญชัย จะเป็นที่พักพิงของพระพุทธเจ้า ซึ่งศูนย์กลางจักรวาลเปรียบเสมือนตัวแทนอำนาจของพระมหากษัตริย์ไปด้วยในเวลาเดียวกัน ในแนวคิดที่เชื่อ

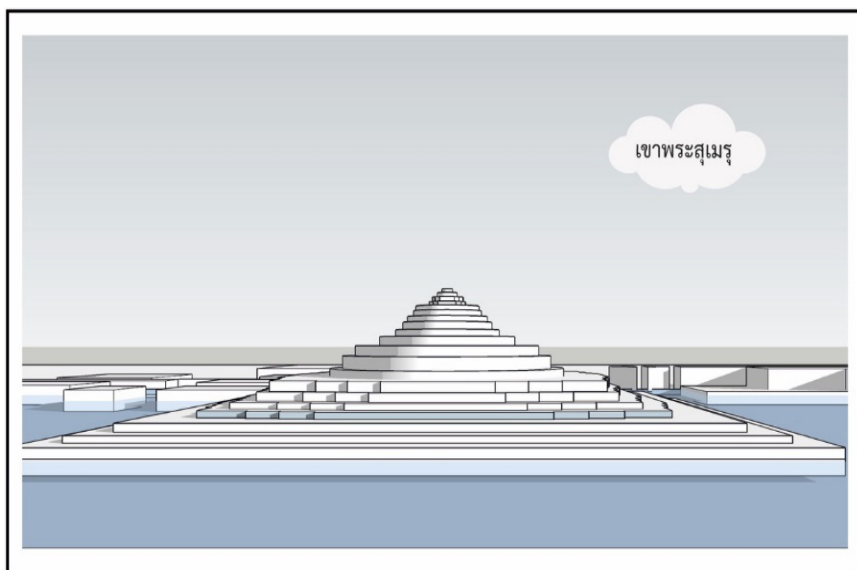
ว่ากษัตริย์คือสมมติเทพที่อวตารมาจากเทพสูงสุดส่วนทางพุทธศาสนาก็เปรียบพระมหากษัตริย์เสมือนธรรมราชาซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า

จากการศึกษาจักรวาลวิทยาในพระไตรปิฎก และในคัมภีร์ต่างๆ การที่ล้าंनाได้รับเอาคติความเชื่อด้านพระพุทธรูปบางส่วนจากสุโขทัยย่อมรับเอาคติความเชื่อเกี่ยวกับคติทางจักรวาลวิทยามาด้วย แล้วแปลความหมาย ตีความ สร้างรูปลักษณะของพุทธสถาปัตยกรรมของตนเองขึ้นมาในที่สุด โดยสัญลักษณ์ทางพุทธสถาปัตยกรรมบางอย่าง เช่น พระพุทธรูป หรือเจดีย์ เป็นประธานของกลุ่มสถาปัตยกรรม มักจะได้รับการสร้างขึ้นในฐานะตัวแทนพระพุทธรองค์ หรือ พระธรรมในทิวทัศน์ธรรมที่นับถือพระพุทธรูป เช่นเดียวกับการสร้างเจดีย์ประธานไว้ภายในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

การจัดลำดับความสำคัญของพุทธสถาปัตยกรรมที่อยู่ในวัดที่สำคัญที่สุดคือ เจดีย์ ซึ่งอยู่ในตำแหน่งของศูนย์กลางแห่งจักรวาลของวัด ซึ่งมีการตีความหมายการใช้สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างของเจดีย์ ว่าเจดีย์ตั้งอยู่ในโดมที่มองไม่เห็น เจดีย์ คือพระธรรม แกนกลางของการประกาศธรรมอยู่ที่ยอดของเจดีย์ พระธาตุหริภุญชัยตั้งเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ภายในวัดมีการออกแบบให้เป็นรูปทรงสามเหลี่ยมที่มีส่วนยอดเรียวยแหลมขึ้นไปทางอากาศ เสมือนเป็นหนทางขึ้นไปสู่พระนิพพาน เจดีย์ได้ตั้งอยู่บนแท่นบูชาซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากเขาพระสุเมรุ โดยการสื่อความหมายออกมาในรูปแบบสัญลักษณ์ยอดของเจดีย์บอกถึงภพภูมิต่างๆ และแต่ละชั้นเป็นระดับชั้นของสวรรค์ชั้นสูง

องค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรมอื่นๆ ที่อยู่ในผังล้วนสร้างโดยมีแนวคิดสอดคล้องกับคติจักรวาลทั้งสิ้น อาทิเช่น กำแพงสี่เหลี่ยมที่ล้อมรอบในเขตพุทธาวาสเปรียบเสมือนกำแพงจักรวาล พื้นทรายเปรียบเสมือนทะเลสีทันดร ชุ่มประตู่โขงคือทางเข้าของป่าหิมพานต์ ปราสาทเพ็ญบนสันหลังคาของพระวิหาร เปรียบเสมือนเขาสัตตบริภัณฑ์เจ็ดชั้น เป็นต้น ซึ่งการอุปมาอุปมัยดังกล่าวล้วนเป็นเรื่องราวที่จำลองแผนผังของจักรวาลตามความเชื่อทางพุทธศาสนาลงไว้ในโลกมนุษย์เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ และแผนผังของวัดตามคติจักรวาลดังกล่าวนี้ ถือเป็นส่วนสำคัญที่สุดที่ได้กลายมาเป็นเสมือนสิ่งที่กำหนดบทบาทความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวล้าंनाไปด้วยในขณะเดียวกัน เนื่องจากเมื่อเขตพุทธาวาสหมายถึง พุทธภูมิ หรือที่อยู่พระพุทธเจ้าผู้ที่บริสุทธ์ หรือผู้รู้แจ้งแล้ว ดังนั้นภายในเขตพุทธาวาสจึงเป็นเสมือนหนึ่งเป็นพื้นที่ที่บริสุทธ์ หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึง สวรรค์ ตามความเชื่อของโลกทัศน์ชาวล้าंना ดังนั้นชาวล้าंनाจึงให้ความเคารพต่อศาสนสถานและเชื่อว่าการเข้าสู่เขตพุทธาวาสเป็นการเข้าสู่พื้นที่ที่บริสุทธ์ เข้าใกล้สภาวะ

ของการนิพพาน คติความเชื่อทางจักรวาลวิทยาในพุทธสถาปัตยกรรมของล้านนา เกิดจากความต้องการแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าเป็นศูนย์กลางของจักรวาล หรือยิ่งใหญ่ที่สุดในจักรวาลมีรากฐานความเชื่อจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา แปลความหมายเป็นแผนผังทางสถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้างอันเนื่องในพระพุทธศาสนา

ภาพที่ 3 เขาสุเมรุ (ภาพจำลองผังวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร)

คติจักรวาลวิทยาในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร มีความซับซ้อนที่แสดงออกมาในรูปของกายภาพหลายมิติ หลายระดับ ตั้งแต่ระดับผังเมือง ผังวัด ตลอดจนรูปแบบสถาปัตยกรรมตั้งแต่อดีตก็ยังมีกรอบแบบเมืองเป็นรูปแบบของหอยสังข์ในยุคสมัยของพระนางจามเทวี ต่อมาก็ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาแบบมหายาน และเถรวาท ซึ่งในอดีตนั้นยังมีความนับถือผีบรรพบุรุษ จึงมีความทับซ้อนกันในเชิงจักรวาลวิทยา มีการมองโลกออกเป็นหลายมิติ ในรูปแบบของการวางผังสถาปัตยกรรมล้านนาในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ที่ปรากฏให้เห็นเป็นคติไตรภูมิได้รับอิทธิพลมาจากวรรณกรรมทางศาสนา

การวางผังวัดตามคติจักรวาลถือได้ว่าเป็นการวางผัง จัดรูปแบบพุทธสถานได้อย่างลงตัวเป็นสัดส่วน ทำให้ผู้ได้เข้าไปสัมผัส สถาปัตยกรรมเกิดความศรัทธาเกิดความ

ซาบซึ้ง และจะส่งผลให้ผู้ที่ได้เข้าไปสัมผัสสถาปัตยกรรมนั้น เกิดการสำรวมกาย วาจา และจิตใจของผู้ที่ได้มาสัมผัส อันจะทำให้ห่างไกลต่อการนำหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประพฤตินำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

อภิปรายผล

วัดพระธาตุหริภุญชัยเป็นวัดสำคัญของล้านนา ได้มีการบูรณะกันมาตลอดตามยุคสมัย ครั้งที่ล้านนาเกิดภาวะสงคราม ทำให้วัดพระธาตุหริภุญชัยรวมมหาวิหารกลายเป็นวัดร้างชั่วระยะเวลาหนึ่ง และหลังจากนั้นได้รับการฟื้นฟูขึ้นในสมัยพระเจ้ากาวิละจนมีความเจริญรุ่งเรืองถึงปัจจุบันนี้

ตามรูปแบบของผังวัดพระธาตุหริภุญชัยรวมมหาวิหาร มีการสร้างตามพุทธคติจักรวาลวิทยา มีการวางผังในเขตพุทธาวาสโดยการสอดแทรกคติธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไป โดยมีเจดีย์เป็นศูนย์กลางจักรวาลในวัด ผังวัดแสดงให้เห็นถึงแนวคิดจักรวาลวิทยา ทางด้านหน้าวัดต้องผ่านซุ้มประตูโขง หรือเรียกว่า “ประตูป่า” จำลองมาจากป่าหิมพานต์ เขตแดนเชื่อมต่อระหว่างโลกมนุษย์กับดินแดนศักดิ์สิทธิ์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรม ก่ออิฐถือปูนประดับด้วยลวดลายอันวิจิตร เป็นสกุลช่างในสมัยศรีวิชัย หน้าซุ้มประตูมีสิ่งหนึ่งก่อสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอาทิตยราช ซึ่งจำลองเป็นประตูสู่ป่าหิมพานต์ตามคติจักรวาลวิทยา

1) เขาพระสุเมรุ คือ ภูเขาที่เป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาลเป็นที่อยู่ของสิ่งมีชีวิต มีวิญญูณในภพภูมิต่างๆ ของสัตว์โลกในจักรวาลเดียวกัน โดยการจำลองพระธาตุหริภุญชัยเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาล เขาพระสุเมรุ จึงเป็นที่อยู่ของเหล่าเทวดา พรหม รูปพรหม อรูปพรหม เลียงตามลำดับจนถึงพระนิพพาน

2) อุดตกรุกขทวีป อยู่ทางทิศเหนือของเขาพระสุเมรุ ตั้งอยู่ใกล้ขอบกำแพงจักรวาลห้อมล้อมด้วยมหาสมุทรชื่อปิตสาคระ มนุษย์ที่เกิดในทวีปนี้รูปหน้าเป็นสี่เหลี่ยมตามผังจักรวาลวิทยาของวัดพระธาตุหริภุญชัยรวมมหาวิหารแล้วคือ วิหารพระละโว้ ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปยืนขนาดใหญ่เรียกว่าพระละโว้

3) ปุพพิเทหะทวีป เป็นทวีปที่อยู่ทางทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุ ตั้งอยู่ใจกลางมหาสมุทรจรีสาคระ ผู้คนที่อยู่ในทวีปนี้มีหน้ากลมเหมือนดวงจันทร์มีอายุยืนตามผังจักรวาลวิทยาของวัดพระธาตุหริภุญชัยรวมมหาวิหาร คือ พระวิหารหลวง เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเป็นประธานในวิหาร การสื่อความหมายได้หลากหลายที่ส่งผลกระทบต่อความศรัทธาผู้เข้ามาทำบุญ อาทิเช่น การประกอบพิธีกรรม พิธีกรรม ในวิหารเปรียบเสมือนโรงละคร ผู้ฟังสามารถจินตนาการ ดูภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องราวต่างๆ ตามพระ

ได้เทศน์ สามารถจินตนาการไปกับจิตรกรรมฝาผนังที่ในวิหารนั้นได้ และยังสามารถสื่อความหมายทางสถาปัตยกรรม จึงได้ออกแบบวิหารเป็น 3 ช่วงเสา ช่วงเปิดตรงกลางจะใหญ่ที่สุด สูงที่สุด เพื่อที่จะเอาแสงแรกเข้าไปกระทบองค์พระประธาน เปรียบเหมือนพระพุทธเจ้าตรัสรู้ ได้พบแสงแรกจากพระอาทิตย์ จึงเป็นความเชื่อเรื่องคติของจักรวาลวิทยา สำหรับวิหารยังมีคติที่ทับซ้อนกันอยู่ เชื่อว่าวิหารคือยานพาหนะ เป็นเรือสำเภาค่าล่องลอยอยู่ในทะเลสี่พันคร ข้ามสังสารวัฏเพื่อเดินทางสู่เขาพระสุเมรุขึ้นสู่มหาสวรรค์ พรหมโลก และเข้าสู่พระนิพพานในที่สุด

4) อมรโคยานทวีป เป็นทวีปทางตะวันตกของเขาพระสุเมรุ ล้อมกั้นด้วยมหาสมุทรผลึกสาคร มนุษย์มีรูปร่างคล้ายจันทร์เสี้ยวมีอายุยืน 1,000 ปี ตามผังจักรวาลวิทยาของวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร คือวิหารพระเจ้า ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะล้านนา เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ หล่อด้วยโลหะ เรียกว่า “พระเจ้าทันใจ”

5) ชมพูทวีป อยู่ทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุ โอบล้อมด้วยมหาสมุทรนิลสาคร มนุษย์มีรูปร่างเป็นวงรีจุดดั่งดุมเกวียนอายุกำหนดแจ่มชัดมิได้ ตามผังจักรวาลวิทยาของวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร คือ วิหารพระพุทธ เป็นวิหารที่สร้างขึ้นใหม่ทดแทนหลังเก่าภายในประดิษฐานพระพุทธรูปนั่งปางมารวิชัย เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ก่ออิฐถือปูน ลงรักปิดทองจึงมีชื่อเรียกว่า “พระพุทธ”

6) ทะเลสี่พันคร มหาสมุทรใหญ่ที่มีน้ำละเอียดไม่มีสิ่งใดลอยอยู่ได้ล้อมรอบภูเขาสิเนรุไปจรดภูเขาจักรวาล ซึ่งมีการเชื่อว่า นทีสี่พันครนั้นไม่มีสิ่งใดสามารถลอยอยู่ได้ การสื่อความหมายทางพุทธสัญลักษณ์ คือ ในยุคแรกๆ วิหารล้านนา จะเป็นวิหารโถงไม่มีผนังกัน วิหารจะต้องใช้ตลอดทั้งวัน ในยุคนั้นจะไม่มีไฟฟ้าใช้ โดยมีการจุดเทียนเพื่อให้แสงสว่างแต่แสงก็ไม่เพียงพอ จึงต้องการให้แสงเข้ามาในวิหาร จึงเกิดแนวคิดเอาทรายมาแทนค่าน้ำทะเลในทะเลสี่พันคร แทนค่าโดย ทราย 1 เม็ด เท่ากับน้ำในทะเลสี่พันครหนึ่งหยด การนำทรายมาเป็นสื่อของแสงเพื่อให้แสงกระทบลงบนทรายแล้วสะท้อนเข้าในวิหาร แสงที่กระทบเข้าในตัววิหารจะได้มีแสงสีนวลทองเพิ่มความสงบนิ่งของวิหาร

7) กำแพงหรือขอบจักรวาล เป็นกำแพงแก้วล้อมรอบเขตพุทธาวาส ปัจจุบันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่ตามแนวศาลาบาล และมีการปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑ์

ในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ยังมีเขาพระสุเมรุจำลองตั้งอยู่ทางทิศใต้ของวิหารหลวง เขาพระสุเมรุ มีภูเขาอื่น ลักษณะเหมือนวงแหวนล้อมรอบ 7 ชั้นด้วยกัน คือ เขาสัตตบริภัณฑ์ เขายุคนธร (พระอาทิตย์และพระจันทร์) เขาอิสินธร (มเหศวรเทพบุตร)

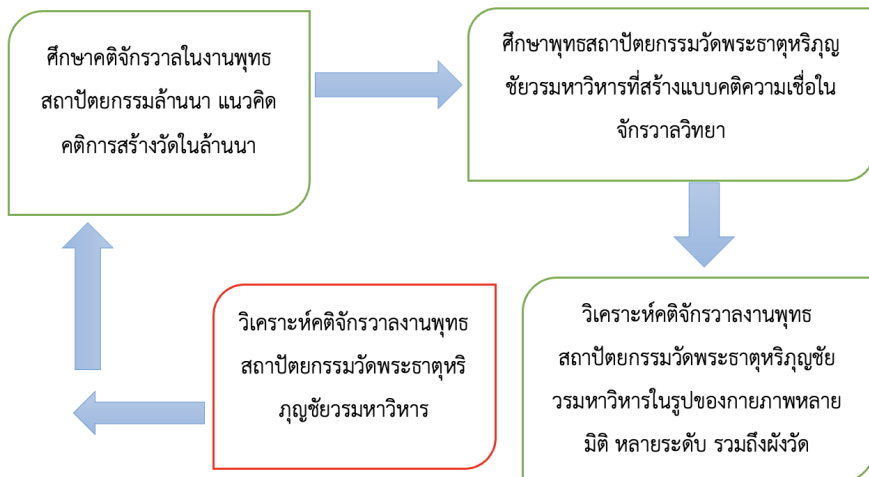
เขากรวิก (นกการเวก) เขาสุทัศน์ (ทิพย์โอสถ) เขาเนรมินทร (บัวใหญ่เท่ากรุง) เขาวินันต (แม่พญาครุฑ) เขาอัศรกรรม (กำยาน) ยังมีทิวทัศน์ 4 ทิวป์ ล้อมรอบ คือ

- 1) ชมพูทิวป์ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุ คือ พระวิหารพระพุทธรูป
- 2) ปุพพิเทหะทิวป์ เป็นทิวป์ทางทิศตะวันออกของเขาพระสุเมรุ คือ พระวิหารพระเจ้าละโว้
- 3) อุตระกูทิวป์ เป็นทิวป์ทางทิศเหนือของเขาพระสุเมรุ คือ พระวิหารพระเจ้าละโว้
- 4) อมรโคยานทิวป์ เป็นทิวป์ทางตะวันตกของเขาพระสุเมรุ คือ พระวิหารพระบาท

จากการศึกษาฝังวัดพระธาตุหริภุชชัยรวมมหาวิหาร พบว่าสถาปัตยกรรมหลักที่เป็นแกนกลางของจักรวาล คือ พระธาตุเจดีย์ โดยมีทิวป์ทั้ง 4 รองรับ คติจักรวาลงานพุทธสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุหริภุชชัยรวมมหาวิหาร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ปัญญาพัฒน์ สิริกรวัฒนกุลดร.วิโรจน์, 2558 : บทคัดย่อ) เรื่อง อิทธิพลของพุทธจักรวาลวิทยาที่มีต่อการวางผังสร้างวัดในล้านนา พระพุทธศาสนาได้นำแนวคิดทางจักรวาลวิทยาโดยการผสมผสานกับลัทธิพราหมณ์ เช่น การสร้างวัด สร้างบ้านเมือง โดยปรากฏหลักฐานคือ พระสิริมังคลาจารย์ ใต้รจนาคัมภีร์จักรวาลที่ปนี ซึ่งเป็นคัมภีร์หลักในการอธิบายเรื่องจักรวาล โดยมีการประยุกต์คติความเชื่อนำไปสู่การสร้างสรรคในแง่ของจิตรกรรมประติมากรรม สถาปัตยกรรม โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมนั้นปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจน เช่น การสร้างวัดของชาวล้านนา มีความเชื่อว่าวัดมีความหมายในฐานะจักรวาลอันเป็นที่รวมของสรรพสิ่งและสรรพสัตว์ทั้งหลายต่างต้องเวียนว่ายตายเกิดตามวิภูฏะสงสาร กำแพงวัดเปรียบเสมือนขอบจักรวาลอันหาที่สุดมิได้ พระวิหารเปรียบเสมือนอนุทิวป์ อันเป็นที่สถิตของเหล่าทวยเทพ พระธาตุหรือพระเจดีย์เปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุ อันเป็นหลักแกนกลางของจักรวาล ลานทรายเปรียบได้กับทะเลสีทันดรที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ ดังนั้นสรรพสัตว์ผู้มีการเป็นกำเนิด ต้องแหวกว่ายเพื่อจะข้ามท้องทะเลไปพบแสงแห่งพระธรรมจึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ฉลองเดช คุณานุมาน, 2557 : 2) เรื่อง การศึกษาแนวคิดคติจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนาจากงานจิตรกรรมล้านนา เพื่อการสร้างสรรค คติจักรวาลวิทยาพุทธศาสนา คือ แนวคิดสำคัญที่ใช้อธิบายโครงสร้างทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ด้วยการสร้างจินตภาพที่แสดงธรรมชาติฝ่ายนามธรรม โดยเทียบเคียงให้สอดคล้องกับธรรมชาติทางรูปธรรมจากโลกทัศน์ของคนในสมัยโบราณ ทั้งนี้จักรวาลในคติความเชื่อของชาว

พุทธ หมายถึงปริมนทลแห่งภพภูมิทั้ง 3 หรือไตรภูมิ ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ ซึ่งเป็นการแสดงสถานะชีวิตของสรรพสัตว์ รวมทั้งรูปพรรณสัณฐานและองค์ประกอบของโลกจักรวาลทางกายภาพในบริบทของสังคมวัฒนธรรมล้านนา คติจักรวาลวิทยายังเป็นรากฐานสำคัญของภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพลังความศรัทธาในพุทธศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยการถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมและศิลปกรรม จากการศึกษาแนวคิดสัญลักษณ์ และรูปแบบทางศิลปกรรมของงานจิตรกรรมล้านนาพบว่าเนื้อหาเรื่องคติจักรวาลมีทั้งที่ปรากฏอยู่ในภาพเขียนเล่าเรื่องพุทธประวัติ ชาดก วรรณกรรมพื้นบ้าน และสื่อความหมายด้วยรูปทรงสัญลักษณ์ รูปแบบและกรรมวิธีในการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมล้านนามีลักษณะเด่นและสามารถสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์โดยสัมพันธ์เชื่อมโยงกับงานศิลปกรรมแขนงอื่นๆ ภายในพุทธสถานล้านนาแบบเป็นองค์รวม ทั้งนี้สัมฤทธิ์ผลของการสร้างสรรค์ยังทำหน้าที่เป็นสื่อศิลปะที่สะท้อนความหมายอันลึกซึ้งของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

องค์ความรู้จากงานวิจัย

การวางผังของวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ได้หันหน้าไปทางทิศตะวันออกให้กับแม่น้ำแม่กวัง มีแนวแกนที่เรียกว่าประตูโขง วิหารหลวง โดยมีพระธาตุเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาลปิดล้อมด้วยวิหารคด หรือระเบียงคดแสดงให้เห็นถึงการจำลองจักรวาลตามคติความเชื่อ ลงสู่ผังและการวางตำแหน่งอาคารที่สำคัญไว้ ตามแกนของเมืองหันไปทางทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ซึ่งเป็นตำแหน่งประธานของเมือง วัดเป็นเวียงพระธาตุที่สำคัญ จึงเป็นประธานในความคิดความเชื่อพระธาตุหริภุญชัยเป็นพระธาตุในระบบจักรวาลวิทยาที่สูงที่สุดในลำพูน จึงเป็นระบบของเมืองนั้นคือเป็นประธานของเมืองหริภุญชัย ในความเป็นผังของวัดนั้นหน้าที่เป็นประธานของวัดแล้วยังเป็นประธานของเมืองอยู่ในแกนของเมืองด้วยความงาม รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ความสูงที่เป็นสง่า ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของเมืองหริภุญชัย

วัดพระธาตุหริภุญชัยเป็นวัดสำคัญของล้านนา ได้มีการบูรณะกันมาตลอดตามยุคสมัย ครั้งที่ล้านนาเกิดภาวะสงคราม ทำให้วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหารกลายเป็นวัดร้างช่วงระยะหนึ่ง และเมื่อได้รับการฟื้นฟูขึ้นในสมัยพระเจ้ากาวิละจนมีความเจริญรุ่งเรืองถึงปัจจุบันนี้

รูปแบบความหมายที่มีการเชื่อมโยงอันเนื่องมาจากรูปแบบของพระธาตุหริภุญชัย โดยพิจารณารูปแบบของสถาปัตยกรรมมีการแปรความหมายความคิดในคติความเชื่อของจักรวาลวิทยาในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร โดยมีการถ่ายทอดแนวความคิด ได้สื่อออกมาในคติความเชื่อแทนด้วยสัญลักษณ์ ซึ่งมีความหมายอยู่หลากหลาย ทั้งแนวตั้งและแนวราบ สัญลักษณ์ มีความสัมพันธ์กันอย่างกลมกลืนมีการเชื่อมโยงกันกับสัญลักษณ์อื่นๆ ซึ่งเราจะสามารถเชื่อมโยงสัญลักษณ์เหล่านั้นได้ สัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

สัญลักษณ์ตามคติจักรวาลวิทยาของผังเจดีย์หริภุญชัยนั้น มีการขยายแผ่รัศมีจากจุดศูนย์กลางไปตามทิศทั้งหก กากบาทสามมิติซึ่งมีเส้น 6 เส้น แผ่ออกมาจากจุดศูนย์กลางร่วมกัน ถือว่าเป็นสัญลักษณ์วิวัฒนาการของการกำเนิดจักรวาล เส้นเหล่านี้ถือว่าเป็นเส้นกำเนิดของโลกแห่งประสาธสัมพันธ์ของเรา

สรุป

สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดสถาปัตยกรรมอันทรงคุณค่า ด้วยศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ช่วยทำให้ประชาชนรู้จักร่วมแรงร่วมใจกันจัดสร้างถาวรวัตถุที่งดงามขึ้น ได้แก่ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ หอระฆัง กุฏิ และศิลปะอันงดงามทางสถาปัตยกรรมยังมีอำนาจช่วยดึงดูดให้ประชาชนเกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ดังนั้นสถาปัตยกรรมจึงมีความสำคัญต่อศาสนาเนื่องจากสถาปัตยกรรมทำหน้าที่ถ่ายทอดคติความเชื่อที่เป็นนามธรรมในพุทธศาสนา นำเสนอออกมาให้เป็นรูปธรรม โดยแฝงคติความเชื่อต่างๆ เข้าไปในงานสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา ผังวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหารเป็นศูนย์กลางที่เป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ที่ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางของจักรวาล จึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ การกระทำพิธีกรรมทางศาสนาใดๆ โดยมีกษัตริย์ประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ณ ศูนย์กลางของจักรวาล การวางผังวัดตามคติจักรวาลถือได้ว่าเป็นการวางผัง จัดรูปแบบพุทธสถานได้อย่างลงตัวเป็นสัดส่วน ทำให้ผู้ได้เข้าไปสัมผัส สถาปัตยกรรมเกิดความศรัทธาเกิดความซาบซึ้ง และจะส่งผลให้ผู้ที่ได้เข้าไปสัมผัสสถาปัตยกรรมนั้น เกิดการสำรวมกาย วาจา และจิตใจของผู้ที่ได้มาสัมผัส อันจะทำให้ง่ายต่อการนำหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประพฤติใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขการนำพระบรมสารีริกธาตุ มีอานิสงส์มากเหมือนการได้บูชาสักการะพระพุทธรูปเจ้ามีพระชนมอยู่ นับว่าเป็นมหามงคลยิ่งและมีอานิสงส์แก่ผู้สักการะอย่างหาที่เปรียบมิได้ การบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ควรบูชาและเคารพ เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนเปรียบเสมือนได้เข้าเฝ้าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

บรรณานุกรม

ฉลองเดช คุณานูมาต. (2558). “คติจักรวาลวิทยาพุทธศาสนาในจิตรกรรมล้านนา”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เชียงใหม่.

ปัญญาพัฒน์ สิริกรวัฒนกุล. (2558). “อิทธิพลของพุทธจักรวาลวิทยาที่มีต่อการวางผัง
สร้างวัดในล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปัญญาพัฒน์ สิริกรวัฒนกุล. (2558). อิทธิพลของพุทธจักรวาลวิทยาที่มีต่อการวางผัง
สร้างวัดในล้านนา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539).
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระโพธิธรรมาจารย์. (2526). จามเทวีวงศ์. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา.

วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร. (2557). **ประวัติผลงานพระเทพมหาเจติยาจารย์ และ
จดหมายเหตุ วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร.** ลำพูน: อนุรักษ์การพิมพ์.

วัดพระธาตุหริภุญชัย. (2557). **ตำนานมูลศาสนา ปฐมพงศาวดารล้านนาไทย.** พิมพ์ครั้งที่
ที่ 3. เชียงใหม่: อนุรักษ์การพิมพ์.

ภาณุมาศ ภักดี. (2561). อาจารย์ประจำคณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลล้านนา. **สัมภาษณ์.** 13 กันยายน.

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดลำพูน. (มปป). **สถาปัตยกรรมในเมือง
ลำพูนที่ควรอนุรักษ์,** ลำพูน: มปป.